

نکته‌هایی برای سخنرانی در مجالس ترحیم

حسن پودینه

مقدمه

برگزار می‌شود؛ از این رو فرصت و موقعیت بسیار مغتنمی است تا مبلغ دینی بتواند از آن بهره‌برداری کند؛ زیرا در فضای چنین جلساتی تا حدود زیادی دلها آماده پذیرش سخنان و مطالب سخنران است. بنابراین، برای بهتر برگزار شدن سخنرانی در این گونه مجالس، نکاتی را یادآور می‌شویم:

پرهیز از موضوعات تکراری

بسیار مشاهده می‌شود که در مجالس ترحیم، مبلغین فقط آیات مربوط به مرگ، نظیر آیات «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا

برای هر فرد متوفی گاهی چندین مجلس بزرگداشت اعم از: سوّم، هفتم، چهلم، سال و... برگزار می‌شود. در این مجالس، اقشار مختلف مردم از هر طیف و طرز فکر و سلیقه و از هر پست و مقام شرکت دارند. بسته به موقعیت اشخاص صاحب مجلس، حتی افرادی در این مجالس شرکت می‌کنند که به خاطر موقعیت شغلی، کمتر توفیق شرف‌یابی به مسجد را داشته‌اند.

تجربه ثابت کرده است که برخی از این مجالس، پرجمعیت‌تر و باشکوه‌تر و در عین حال، تأثیرگذارتر

سخن را در این گونه سخنرانیها که مجلس حزن و عزاست، پایین می آورد و شاید در مواردی موجب رنجش خاطر صاحبان عزانیز بشود.

گزینش موضوع مناسب و

غیر تکراری

مبلغ گرامی می تواند پس از خواندن خطبه، یک آیه در موضوعات زیر و یا موضوعات متناسب دیگر را قرائت کند؛ موضوعاتی نظیر: چيستی مرگ و حکمت آن، آیات اثبات حشر، آیات حساب، شفاعت، شهادت دادن اعضا در قیامت، درجات ایمان، خلود و جاودانگی در آخرت، فضل ایمان و اوصاف مستقین، احوال مستقین و مجرمین در قیامت، محبت خدا، صبر، توکل، ابتلا، خوف و رجا، معاد و...

برای دست یابی بهتر و راحت تر به این موضوعات و نظایر آنها، رجوع شود به فرهنگهای موضوعی تفاسیر، بالاخص تفسیر المیزان و نمونه و یا کتب معتبری که درباره این موضوعات نوشته شده است.

۱. بقره / ۱۵۶.

۲. آل عمران / ۱۸۵.

إِلَيْهِ رَاجِعُونَ^۱، «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ»^۲ و... را می خوانند و اندکی تفسیر کرده، چند دقیقه ای موعظه می کنند و با نقل حکایت و ذکر مصیبتی، منبر خود را پایان می دهند.

متأسفانه این مسئله برای روحانیانی که در یک منطقه کوچک مستقر هستند، (چه در شهرهای کوچک، چه در روستاها و چه در ادارات و سازمانها و...) بیشتر اتفاق می افتد.

از آنجا که در مناطق کوچک، اکثر مدعوین با یکدیگر مرادده و آشنایی دارند، غالباً در مجالس نیز به نحو اشتراکی حضور می یابند. حتی گاهی اوقات فقط نام مجلس تغییر می کند و بیشتر شرکت کنندگان کسانی هستند که در جلسات قبل نیز حضور داشته اند؛ از این رو در این گونه موارد که کم هم نیست، تنوع در سخنرانی و مطالب از ضروریات تبلیغ است.

رعایت مقتضای حال

مبلغ محترم باید از لحاظ برخورد با افراد، در مجالس دقت داشته باشد. لبخند، بذله گویی افراطی و... تأثیر

ابراز همدردی با بازماندگان

پس از قرائت خطبه و آیه با ترجمه^۱ - که شایسته نیست بیش از ۳ دقیقه طول بکشد - صاحبان عزا و حضار را تسلیت و سرسلامتی بدهد و سعی کند هر چه بیشتر جانب اخلاص را رعایت کند و در نحوه تسلیت گفتن دقت کافی داشته باشد. بنابراین، نباید تحت تأثیر موقعیت مادی و مقام و منصب متوفی یا بستگان و یا حضار قرار گیرد و متوفی را بیش از آنچه که هست، مورد تقدیر و تمجید و تعریف قرار دهد. فقط در بعضی موارد مبلغ مجاز است با استفاده از آیات و روایات، متوفی را مورد تقدیر قرار دهد. به عنوان مثال، متوفی از علما و دانشمندان مؤمن و مخلص بوده است و یا اینکه فرد مسلمان خیری بوده که به حال مردم نفع داشته و در کارهایی که کرده، مشهور به اخلاص باشد و مثلاً مدرسه یا مسجد ساخته و یا کاری عام المنفعة انجام داده است و یا اینکه فردی بوده که در راه خدمت به اسلام و مسلمین جانش را از دست داده و نظایر این افراد.

البته قابل ذکر است که وظیفه روحانیان مستقر، در این گونه موارد بیش از اینهاست و شایسته است مبلغان سعی کنند که از ابتدای مراسم^۲، یعنی غسل و تکفین و تشییع و تدفین و پس از آن تا جایی که به روحانی مربوط است، در مراسم شرکت داشته باشند؛ زیرا حضور پررنگ و مخلصانه روحانی در این مجالس، سبب علاقه‌مندی بیش از پیش مردم به روحانیت و دین می‌شود.

سعی در برقراری نظم

در بعضی از مناطق، رسم بر این است که مدعوین پس از ورود به مسجد، بدون حفظ حرمت سخنرانی، تقاضای فاتحه می‌کنند و یا با صدای بلند بازماندگان را تسلیت و سرسلامتی می‌دهند. این کار تا حدودی نظم مجلس را به هم می‌زند و

۱. می‌توان آیه و ترجمه آن را پس از تسلیت گفتن نیز قرائت کرد؛ یعنی حتماً لازم نیست که قبل از تسلیت گفتن خوانده شود.
۲. ممکن است تلقین محتضر نیز جزء این مراسم باشد.

سرسلامتی دادن و خواندن آیه و حدیث با ترجمه مجموعاً بهتر است بیش از ۱۰ الی ۱۲ دقیقه طول نکشد. توجه داشته باشید که اگر برنامه‌های دیگری مانند: نماز جماعت، پذیرایی، رفتن بر سر مزار متوفی و... در پیش نباشد و فضای جلسه نیز پذیرا باشد، مجالس ترحیم را می‌توان تا ۴۵ دقیقه ادامه داد و بیش از این به مصلحت نیست و موجب خستگی حضار می‌شود؛ مگر در موارد استثنایی و به اقتضای شرایط محیطی و فرهنگی مخاطبان.

انتخاب موضوع سخنرانی

مناسب

اکنون به اصلی‌ترین بخش سخنرانی می‌رسیم که با توجه به نوشته‌های ابتدای مقاله مبنی بر حضور اقشار مختلف مردم در مجلس، مبلغ باید با آگاهی کامل از وضعیت مجلس صحبت خسود را ادامه دهد؛ یعنی موضوعی مستقل را به عنوان محور صحبت‌های خود انتخاب کند. موضوعات اخلاقی از اهم موضوعاتی است که انتخاب و تشخیص موقعیت

باعث حواس پرتی گوینده و شنوندگان می‌شود. جهت رفع این معضل، به صاحبان عزا که معمولاً دم در مسجد ایستاده و به مدعوین خیرمقدم می‌گویند، گفته شود که هنگام ورود حضار، آنها را توجه نمایند که در بین سخنرانی تقاضای فاتحه نکنند و یا بسیار آرام این کار را انجام دهند که حواس دیگران پرت نشود؛ هر چند در صورت امکان، ترک این کار بهتر است.

انتخاب و قرائت حدیثی زیبا و

مناسب با موضوع مجلس

از آنجا که مجلس ترحیم را نمی‌توان بدون یاد قیامت یا مرگ و یا مانند آنها آغاز کرد، بهتر است پس از قرائت خطبه و آیه، مبلغ حدیثی زیبا و تکان‌دهنده از مرگ یا بعد از مرگ را بخواند. این حدیث را می‌تواند از کتب معتبر نظیر: نهج البلاغه، منازل الآخرة، معاجم حدیثی شیعه و یا کتب معتبر دیگر که درباره مرگ و معاد نوشته شده است، انتخاب کند و مجموعاً روایت و ترجمه و توضیح مختصر آن را به مدت ۷ الی ۱۰ دقیقه بخواند.

پس تا این مرحله، قرائت خطبه و

اگر آموزه‌های دینی در جامعه اجرا شود، قطعاً مشکلات و معضلات و مفسدات اجتماعی و جنگ و جدالها و اختلافات و... از میان خواهد رفت.

این‌گونه مجالس زمان خوبی برای اظهار مشکلات فرهنگی منطقه است. مبلغ با توجه به حضوری که در منطقه دارد و یا با توجه به آنچه از مؤمنین و معتمدین مؤمن و واقع‌بین شنیده است، می‌تواند معضلات را شناسایی کند و با در میان گذاشتن آن با مردم، آنها را از آثار و پیامدهای سوء گرفتاریها، برحذر دارد؛ مثلاً در صورتی که مردم از لحاظ دینی و اخلاقی مشکلی دارند که قابل تذکر است، با دلسوزی و اهمیت دادن به موضوع، پیرامون آن صحبت کند و با استناد به احادیث و روایات حضرات معصومین علیهم‌السلام و قرآن مجید ایشان را متوجه کند که مشکل مزبور از دیدگاه اسلام مورد نکوهش است و هرگز نباید با امور ناشایستی که برای مردم به صورت رسم و یا مد یا فرهنگ در آمده است، به صورت شخصی و یا دستوری برخورد شود؛ مثلاً اگر در

آن ظرافت و دقت زیادی می‌طلبد؛ اما می‌توان موضوعات زیر را نیز جهت سخنرانی انتخاب کرد.

تقوا و آثار فردی و اجتماعی آن، آثار و عواقب گناهان، دنیا از نظر اسلام، مال و استفاده از آن از دیدگاه اسلام، محاسبه نفس، کفران نعمت، مراقبه، احترام و آبروی مؤمن، اهمیت نماز و بالاخص نماز جماعت، حقوق افراد بر یکدیگر (حق زن بر شوهر، حق مرد بر زن، حق فرزندان بر والدین و حق والدین بر فرزندان)، اشتغال به لهو و لعب، شناخت امام زمان علیه‌السلام و ارتباط با آن حضرت، تربیت دینی در سنین مختلف، توسل به اهل بیت علیهم‌السلام، قرآن بهترین آیین‌نامه زندگی، ذکر و یاد خدا، موجبات رضایت الهی، موجبات خشم الهی، حساب در قیامت، حق الناس، حق اهل بیت علیهم‌السلام بر مسلمانان و....

مبلغ گرامی باید بین موضوع سخنرانی و مصادیق اجتماعی آن ارتباط برقرار کند و سعی کند از آموزه‌های دینی پاسخ و راه حل معضلات را بیان کند و تأکید نماید که

و ایمان را در ضمن دستاوردهای نظام مقدس جمهوری اسلامی بیان کرده‌ایم.

بعضی از گناهان و معضلات اجتماعی را نمی‌توان بی‌پرده موشکافی و تشریح و تبیین کرد. گناهانی مثل: زنا، شرب خمر، منکرات جنسی و... از این مقوله‌اند؛ از این رو این موارد را به وسیله نهی‌های روایی باید گوشزد نمود؛ اما درباره مضرات آن نیز می‌توان به صورت سر بسته و اجمالی به مؤیدات علمی استناد کرد و در این نوع انذار، باید به گونه‌ای سخن راند که خدای نخواستہ مصداق اشاعه فحشاء نشود؛ حتی زمانی که کسی از مبلغ در این زمینه‌ها سؤالاتی دارد، مبلغ باید مراعات زئی طلبگی را بنماید تا خدای نخواستہ باعث وهن روحانیت نشود و در بعضی از موارد استفاده از شیوه «تغافل» پسندیده است.

دقت در هنگام ذکر مصیبت

بعضی اوقات مبلغ به اشتباه، خاطرات مستوفی را به عنوان ذکر مصیبت نقل و یا در لابه لای

منطقه‌ای افراد ثروتمندی زندگی می‌کنند که شاید اهل خمس و زکات دادن نباشند، باید دلسوزانه به آنها تذکر داد و می‌توان پیرامون خمس، انفاق، کمک به مستمندان، ارزش وقف و موقوفات، ساخت اماکن عام المنفعه، کمک به جوانان در امر ازدواج، قرض الحسنه، کفالت ایتم، تعمیر و تجهیز اماکن عام المنفعه و... صحبت کرد.

اما در مورد داستانها، می‌توان از بین داستانهایی که جنبه الگویی دارد، به زندگی اهل بیت علیهم‌السلام و فرازهای مورد نظر، اشاره کرد و باید از گفتن داستانهای معمول منبریان که مستمعین هم آنها را بلدند، پرهیز شود. جوان امروز باید بداند که در عصر ماشین و تکنولوژی نیز می‌توان آن‌گونه زیست که الگوی دیگران شد. بدین منظور، می‌توان از داستانهای زندگی شهدا و ترجیحاً شهدای منطقه و اولیا و صالحای معاصر نظیر: حضرت امام علیه‌السلام، مقام معظم رهبری، مراجع تقلید معاصر و... استفاده کرد؛ زیرا با این کار هم دین خود را نسبت به انقلاب ادا نموده‌ایم و هم فرهنگ پاکی

مثلاً بگوید: وقتی به بعضی افراد مصیبتی می‌رسد، چنین و چنان می‌شوند و یا چنین و چنان حالتی پیدا می‌کنند؛ در حالی که اهل بیت علیهم‌السلام این‌گونه نیستند و....

نحوه دعای ختم مجلس

چون قصد ما این است که از لحظه به لحظه این مجالس نهایت استفاده برده شود؛ لذا می‌توانیم در پایان مجلس نیز از دعاهایی که بار تبلیغی دارند، استفاده کنیم. البته باید توجه داشته باشیم که نباید دعای ختم مجلس خیلی طولانی شود و در حد یک دقیقه و یا یک و نیم دقیقه کافی است.

به تناسب موضوع سخنرانی می‌توان دعاهایی را انتخاب کرد؛ مثلاً اگر در مورد قرآن صحبت شده، چنین دعا کنیم: خدایا! زندگی ما را بر محور تعالیم قرآن قرار بده! یا: ما را با قرآن محشور بفرما! و یا ما را با قرآن مأنوس بفرما! و....

مصیبت‌خوانی استفاده می‌کند. بهتر است از این مورد پرهیز شود؛ چرا که فقط اهل بیت علیهم‌السلام هستند که سزاوارند برای ایشان گریسته شود و با یاد آنها مجالس عطر و بوی معنوی بگیرد و فیوضات رحمانی نازل گردد و جمع حاضر ثواب ببرند.

گاهی نیز مبلغ به جای تسکین دادن درد فراق متوفی، داغدیدگان را بیشتر داغ می‌کند! یعنی با ذکر بعضی از خاطرات، فقدان متوفی را امری ناگوار جلوه می‌دهد و خدای نخواستہ نوعی اعتراض به امر الهی می‌کند. بنابراین، بهتر است مبلغ سعی کند با استشهاد به آیات و روایات، مسئله مرگ را تبیین کند.

همچنین باید از مقایسه مستقیم بین بازماندگان متوفی و داغدیدگان اهل بیت علیهم‌السلام پرهیز شود؛ چرا که اصلاً این سنخ شأنیت بین ما و ایشان علیهم‌السلام وجود ندارد. البته با اشارات کلی اگر این مقایسه انجام شود، اشکال ندارد؛